

Suurieleisesti maailmanpolitiikasta

Panu Minkkinen

Samuel P. Huntington: *Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita, 2003.

Vuonna 1993 Harvardin yliopiston valtio-opin professori Samuel P. Huntington (s. 1927) julkaisi arvovaltaisessa yhdysvaltalaisessa *Foreign Affairs* -lehdessä artikkelin ”The Clash of Civilizations?”. Artikkelin synnytti kiihkeän keskustelun, joka tuntuu yhä jatkuvan. Kirjassa, joka ilmestyi kolme vuotta alkuperäisen artikkelin jälkeen, Huntington pyrkii laajentamaan ja täydentämään keskeisiä väittämiään ja samalla vastaamaan niille, jotka ehtivät kritisoida artikkelia.

Sekä artikkeli että nyt suomeksikin ilmestynyt kirja kirjoitettiin kylmän sodan jälkeisessä poliittisessa tyhjiössä, jossa Yhdysvallat etsi uutta kansainvälistä vihollista tukemaan kan-

sallista identiteettiään. Huntingtonin keskeinen väite on, että ”uudessa maailmanjärjestyksessä” kansojen väliset rintamalinjat tai murtumat eivät enää määräydy samassa määrin ideologisten tai taloudellisten tekijöiden perusteella kuin aikaisemmin, vaan tärkeimmiksi muodostuvat kulttuuriset erot. Jos maailma nähtiin aikaisemmin eräänlaisena kaksinapaisuutena ”vapaa maailman” ja ”kommunistiblokin” välillä, tulevaisuuden maailma jakautuu puolestaan ”seitsemään tai kahdeksaan” suuren sivilisaatioryhmään. Kylmää sotaa ei suinkaan seuraa rauhanomainen tasapainon tila, vaan kulttuuristen erojen muodostuessa yhä tärkeämmiksi yhteenotot sivilisaatioryhmien välillä myös lisääntyvät Eräässä mielessä ”uusi maailmanjärjestys” onkin siten paluuta modernia maailmaa edeltäneisiin olosuhteisiin, eräänlaiseen ”uuteen keskiaikaan”.

*

Kirjan asiallinen sisältö ei juuri poikkea alkupe-
räisestä artikkelista, vaan suurin osa sivumää-
rystä kuuluu erilaisten tieteellisten auktoriteetti-
en ja "kvantitatiivisten todisteiden" esittelyyn.
Huntington ei selvästikään halua "koetella"
hypoteesinsa paikkansapitävyyttä vaan pyrkii
päinvastoin tukemaan sitä tarkkaan valikoidul-
la aineistolla.

Huntingtonin perushuoli on ilmeisesti
Yhdysvaltojen vaikutusvallan heikkenemi-
nen "uudessa maailmanjärjestyksessä", jos-
sa taloudellisen ylivalan merkitys pienenee.
Kuinka esimerkiksi selviytyä maailmassa, jos-
sa Yhdysvaltojen "elintärkeiden kansallisten
intressien" portinvartijana saattaa olla "or-
todoksinen" tai "islamilainen" öljyntuottaja?
Kuinka käydä kauppaa kun "rahan väri" ei
enää yksin ratkaise? Tämän tapaiset ongelmat
ovat aina olleet diplomatian ydinaluetta, mutta
Huntingtonin kirjan perusteella suoraviivainen
voimapolitiikka voidaan oikeuttaa kun ei tar-
vitse puhua "valtioista", joiden suvereenisuu-
den Yhdysvallat olisi vastavuoroisesti velvol-
linen tunnustamaan kansainvälisen yhteistyön
tavanomaisissa käytännöissä. "Sivilisaatio" on
tässä yhteydessä siten hieman samanlainen
käyttökelpoinen uudissana kuin Guantánamon
vankileirin "vihollistaistelijat", joihin ei sovelle-
ta Geneven sopimuksen sotavankeja koskevia
säännöksiä.

*

Huntingtonin pessimistinen kirja on poliittisesti
huolestuttava. Sen perusvire on monikulttuuri-
suuden vastainen. Koska "uudessa maailman-
järjestyksessä" lännen vaikutusvalta vähenee,
Huntington peräänkuuluttaa vastaavasti tarvet-
ta vahvistaa lännen yhtenäisyyttä. Hän kritisoi
Yhdysvalloissa 1900-luvun jälkipuoliskolla kes-
keiseksi nousutta monikulttuurisuuden ajatus-
ta, joka syö perustaa yhtenäisen kansakunnan
idealta. Esimerkki löytyy yllättäen Euroopasta,
jonne katseet olisi nyt käännettävä:

"Kulttuurisesti amerikkalaiset ovat osa länsimaista
perhettä. Monikulttuuristit voivat vahingoittaa ja jopa
tuhota tämän suhteen, mutta he eivät pysty korvaa-
maan sitä. Kun amerikkalaiset etsivät kulttuurisia
juuriaan, he löytävät ne Euroopasta." (s. 393)

Eikö tällainen eurooppalainen "länsimai-
suus" tänä päivänä ole nimenomaan monikult-
tuurisuutta? Esimerkiksi ehdotus sopimukse-

si Euroopan perustuslaiksi puhuu Euroopan
"kulttuureista" monikossa ja korostaa moniar-
voisuuden merkitystä. Ja jos Huntingtonin ku-
vaamaa yhtenäistä "länsimaista sivilisaatiota"
ei ainakaan sellaisenaan Euroopasta löydy, kehi-
tys saattaa pahimmillaan johtaa Yhdysvaltojen
yhä suurempaan eristyneisyyteen muusta
maailmasta. Jos haluttua liittolaista ei löydetä,
syntyy keinotekoisia jaotteluita kuten "vanha
Eurooppa" ja "uusi Eurooppa".

*

Kirja on kirjoitettu erittäin taitavasti ja hyvin
vakuuttavalla tyyllillä, jonka Kimmo Pietiläinen
on saanut vangittua suomennokseensa. Siitä
huolimatta se tuskin saa ketään muuttamaan
mieltään vaan pystyy korkeintaan vahvista-
maan ennakkoluuloja riippumatta siitä, onko
lukija ksenofobi vai rauhanaktivisti. Lähempi
tarkastelu paljastaa kirjassa kuitenkin helposti
useita vakavia puutteita.

Kirjan yksi perusheikkous on "sivilisaation"
(tai "kulttuurin") käsite, jonka varassa koko
teoria seisoo. Vaikka Huntington pyrkii aluksi
kuvaamaan eri tekijöitä, joista sivilisaatio koos-
tuu (uskonto on hyvin keskeinen), jatkossa siitä
muodostuu kansainvälisen politiikan toimija,
joka tekee päätöksiä, käy sotia ja ajaa etujaan.
Tätä vastaan voitaisiin esittää, että eivät sivi-
lisaatiot toimi vaan valtiot, joiden toiminta saat-
taa kulttuurisesta yhteydestään huolimatta poi-
keta toisistaan suurestikin. Vastaavasti valtiot
ovat kansainvälisessä yhteistyössä ennenkin
ryhmittyneet kulttuuristen yhtäläisyyksien pe-
rusteella, joten tässä suhteessa Huntingtonin
teoria ei kerro mitään uutta.

Pyrkiessään tietoisesti yksinkertaistamaan
väitteitään – Huntingtonin mukaan kaikki teo-
riat ovat poliittista toimintaa ohjaavia "kart-
toja" – hän joutuu jatkuvasti liioittelemaan
suurten sivilisaatioiden sisäistä koherenssia ja
keskinäisiä eroja. Huntington käyttää paljon
tilaa islamilaisen kulttuurin kuvaukseen, ja esi-
merkiksi laskemalla tilastollisesti kuinka usein
muslimiryhmät tai -valtiot ovat turvautuneet
yhteenotoissaan väkivaltaan, hän esittää johto-
päätöksensä: "Islamilaisten taistelunhalu ja vä-
kivaltaisuus ovat 1900-luvun lopun faktoja, joi-
ta muslimit ja ei-muslimit eivät voi kieltää" (s.
331). Väite saattaa tulla yllätyksenä esimerkiksi
miljoonille eurooppalaisille muslimeille.

*

Huntingtonin kirja on siinä mielessä tarkoitushakuinen, että se hakee selvästi lukijakuntaa ulkopoliittisten kabinettien sisältä. Työhönsä vakavasti suhtautuvan tutkijan työkaluksi kirja ei sen sijaan sovellu. Sen keskeinen teesi on aivan liian yksinkertainen ollakseen uskottava, eivätkä Huntingtonin käsitteelliset luomukset ja historiantuntemus ole erityisen syvällisiä. Kirjassa moniulotteiset ja vaikeat ilmiöt pelkistetään usein yksiulotteisiksi ja helposti muistettaviksi vertauskuviksi, eikä Huntingtonin ”todistusaineistona” esittämä empiria ole vakuuttavaa. Kun otetaan vielä huomioon ”kuolemansuudelma”, jonka Henry Kissingerin ja Silvio Berlusconiä kaltaiset hahmot ovat ylityspuheillaan kirjalle antaneet, voi vain ihmetellä, miksi sillä on yhä niin keskeinen asema yhdysvaltalaisissa akateemisissa piireissä.

Mutta tässä piilee myös kirjan yksi mahdollinen käyttötarkoitus. Juuri poliittisen vaikutus-

valtansa ansiosta kirja voi tarjota lukijalleen hyvän kuvan siitä, miltä muu maailma tällä hetkellä Washingtonista käsin näyttää. Jos oletamme, että Huntingtonin teesistä on ei-akateemisten virkamies- ja poliitikkolukijoidensa kautta tullut yksi yhdysvaltalaisen ulkopoliitiikan keskeisistä opinkappaleista, on ehkä helpompaa ymmärtää Bushin hallinnon seikkailuja maailmalla.

Eräänlaista poliittista tasapainoa hakeva valveutunut lukija saattaa toivoa Huntingtonin kirjan rinnalle jotakin toista hieman samalla suurieleisellä tavalla kirjoitettua vastinetta Siihen sopii mainiosti esimerkiksi Michael Hardtin ja Antonio Negrin kirja *Empire* (Harvard University Press 2000), josta on verraten lyhyessä ajassa muodostunut maailman globalisaatiokriittisten voimien teoreettinen raamattu.

Kirjoittaja on oikeustieteen professori Leicesterin yliopistossa.